

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Т. М. ФЕДОРЕНКО

**КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА, СВОБОДИ
ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН**

Методичні рекомендації

Рекомендовано Методичною радою НУК

Миколаїв 2007

Федоренко Т.М. Конституційні права, свободи та обов'язки громадян: Методичні вказівки. – Миколаїв: НУК, 2007. – 40 с.

Кафедра теорії та історії держави і права

Методичні вказівки містять зміст тем лекцій, вказівки щодо підготовки семінарських занять, тематику семінарських занять, теми рефератів, список рекомендованої літератури.

Призначено для студентів-правознавців, які вивчають курс "Конституційні права, свободи та обов'язки громадян", а також для всіх хто намагається самостійно опанувати проблематику з прав людини та громадянина.

Рецензент канд. юр. наук, доц. С.Г. Ковальова

Згідно з наказом № 110 від 25.04.07 "методичні вказівки публікуються в авторській редакції, і відповідальність за їх редагування несе автор".

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Права людини сформувались в наслідок багатьох історичних причин, які сприяли психологічним потребам людини самостійно та свободо використовувати свої можливості: працювати, мати та висловлювати свою думку, займатися творчістю. Серед духовних цінностей сучасного світу права людини займають одне з важливих міст.

Права людини віддзеркалюють міру його свободи та відповідальності. Якщо права людини розглядати в контексті співвідношення особи та держави, то вони є межею здійснення державної влади. В політичній культурі суспільства права людини значною мірою визначаються характером політичного режиму, рівнем соціально-економічного розвитку держави, законами та історичними традиціями, ментальністю навалення.

Тема прав людини та їх захисту є актуальною не тільки для України, але й для більшості країн світу. Так, ООН оголосила 1998 рік – Роком прав людини та сприяла заходам відзначення 50-річного ювілею Загальної декларації з прав людини.

Проголосивши незалежність, України стала на шлях побудови власної правової держави. Серед проблем, що вирішує народ України, є і проблема здійснення основних прав людини та громадянина. Для того, щоб у повному обсязі реалізувати права та обов'язки, необхідно їх знати. Дослідження теорії та практики прав людини є предметом навчального курсу "Конституційні свободи, права та обов'язки громадянина".

Дана навчальна дисципліна вивчається на другому курсі за спеціальністю "правознавство". Робоча програма "Конституційних свобод, прав та обов'язків громадянина" передбачає опанування основними поняттями та положеннями теорії прав людини і громадянина, конституційно-правового статусу громадян України, правового положення іноземців, осіб без громадянства, особливостей державно-правового регулювання статусу національних меншин в Україні, розгляд системи і змісту політичних, громадянських, соціально-економічних, екологічних і культурних прав і свобод людини і основних обов'язків, їх регулювання

в конституційному законодавстві та міжнародно-правових пактах про права людини (громадянина), міжнародному їх захисту.

Дана дисципліна належить до циклу професійно-орієнтованих.

"Конституційні свободи, права та обов'язки громадянина" пов'язані з такими фундаментальними та професійно-орієнтованими дисциплінами як Теорія держави і права, Історія держави і права зарубіжних країн, Конституційне право України.

З даних навчальних дисциплін використовуються наступні теми:

1. З теорії держави і права:

- причини виникнення держави;
- основні теорії виникнення держави;
- поняття держави, держава в політичній системі суспільства;
- форма державного устрою, політичний режим;
- функції держави, форми здійснення державних функцій;
- механізм державної влади;
- теорія правової держави, теорія поліцейської держави;
- поняття права та його ознаки;
- типологія правових систем;
- законність та правопорядок.

2. З історії держави і права зарубіжних країн:

- держава і право країн Давнього Сходу та античності;
- становлення та розвиток держави і права у Середньовіччя;
- право нового часу;
- державно-правова система Новітнього часу;
- розвиток державної та правової системи США в XX ст.

3. З конституційного права України:

- історія Конституції України;
- основи вчення про конституцію;
- основи конституційного ладу України;
- конституційно-правовий статус людини і громадянина;
- форми безпосередньої демократії;
- конституційно-правові основи організації державної влади в Україні.

Основними формами проведення занять з "Конституційних свобод, прав та обов'язків громадян" є лекційні та практичні заняття; також навчальний план передбачає самостійне вивчення окремих питань з тем дисципліни, та індивідуальну роботу по вивченню окремих питань дисципліни.

Протягом семестру студенти повинні ознайомитись з національним та регіональним законодавством, універсальними міжнародними правовими актами у галузі прав людини.

Формою атестації по закінченню курсу є іспит.

2. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

Розподіл навчальних годин на семестр за видами навчальних занять відповідно до навчального плану здійснено таким чином:

Семестр	Всього	Лекції	Семінарські заняття	Індивідуальна робота	СРС	Форма атестації
3	108/3 кредити	18	36	18	36	іспит

3. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни "Конституційні свободи, права та обов'язки громадянина" є висвітлення сучасних стандартів у галузі прав людини та можливостей людини і громадянина при здійсненні своїх інтересів і потреб у відповідності до чинних правових норм.

Завданням дисципліни є отримання ґрунтовних знань з теорії прав людини і громадянина, структури прав людини, механізму реалізації і забезпечення прав і свобод.

Після вивчення дисципліни студенти повинні *знати*:

- основні положення теорії і практики забезпечення прав, свобод і обов'язків людини і громадянина;
- систему, зміст основних прав і свобод громадян України, їх класифікацію;
- нормативне регулювання прав, свобод і обов'язків громадян України в конституційному законодавстві, в міжнародно-правових пактах про права людини і громадянина;
- регулювання правового статусу національних меншин в Україні;
- обливості правового статусу іноземців і осіб без громадянства;
- механізм захисту основних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Після вивчення дисципліни студенти повинні *вміти*:

- аналізувати норми Конституції України, Конституції Республіки Крим, другі державно-правові акти по правам громадянина;
- аналізувати міжнародно-правові пакти по правам людини і громадянина в їх співвідношенні з положенням внутрішнього державно-правового законодавства по правам людини і громадянина;
- тлумачити нормативно-правові акти по правам людини і громадянина;

– правильно застосовувати нормативно-правові акти по правам людини і громадянина.

Мати уяву про можливості захисту суб'єктивних свобод та прав

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва модуля	Кількість годин	Кількість кредитів	Кількість балів
1.	Поняття, сутність, генеза прав та свобод людини.	36	1 кредит	20–30
2.	Система захисту прав людини.	36	1 кредит	20–35
3.	Механізми захисту прав людини.	36	1 кредит	20–35
	Разом за семестр:	108	3 кредити	60–100

5. ЗМІСТ ТЕМ ЛЕКЦІЙ

МОДУЛЬ 1

Поняття, сутність, генеза прав та свобод людини

Лекція 1. Права, свободи людини: поняття, сутність, генеза

Предмет конституційних свобод, прав та обов'язків громадянина. Права людини як політичне, філософське, культурне, правове утворення. Права людини – вияв ідеалів гуманізму, культури та цивілізованості суспільства. Права людини і цивілізація.

Теоретико-методологічні, політичні, ідеологічні проблеми, пов'язані з вивченням прав людини.

Поняття, генеза прав людини. Співвідношення "прав людини" та "свобод людини". Права людини те права громадянина. Тенденція розширення каталогу прав людини.

Основні парадигми прав людини. Природна концепція прав людини (Гроцій, Локк, Монтеск'є). Невідчужуваність прав людини, віра в цінність людини. Позитивістська концепція прав людини (Конт, Міль, Спенсер, Кельзен) державно-юридичне походження прав людини. Держава – джерело, гарант прав й свобод людини. Різновиди позитивістської теорії прав й свобод людини: марксизм, комунітаризм. *Теоцентристська* (або ісламська) концепція прав і свобод людини – "права Творця вищі за права

людини". Протиріччя між західними явленнями о правах людини та ісламської релігійної традицією.

Лекція 2. Конституційні (основні) права людини: джерела, форми закріплення та класифікація

Конституційні права людини – визначення, публічний характер прав людини. Суб'єкт публічних прав та свобод – громадянин, іноземець, особа без громадянства.

Дві основні форми закріплення прав людини: а) в країнах "загального права" (common law); б) в державах континентальної Європи (Франція, Німеччина, Україна).

Джерела публічних прав та свобод – національні (декларації, конституції, закони), міжнародні (універсальні та регіональні).

Класифікація прав людини. Природні та позитивні, основні та неосновні права. Негативні та позитивні. Громадянські (особисті), політичні, економічні, соціальні, культурні права. Покоління прав людини. Перше покоління: громадянські та політичні. Друге покоління: соціально-економічні, ґруновані на соціалістичних вченнях. Третє покоління – колективні права, що проголошені країнами "третього світу".

Система прав людини. Громадянські права, політичні, економічні, соціальні, культурні права.

Лекція 3. Конституційно-правовий статус особи. Людина і держава

Поняття, структура правового статусу. Права, обов'язки, громадянство, загальна правоздатність, гарантії, законні інтереси, юридична відповідальність. Суб'єктивне право, його ознаки. Розмежування прав людини та громадянина. Обмеження прав і свобод людини. Громадянство.

Права людини, правова і соціальна держава.

Права людини та правова держава: основні ознаки правової держави, права людини і формування правової держави в Україні.

Права людини і соціальна держава: принципи та умови формування соціальної держави; шляхи формування соціальної держави в умовах реформування економічних відносин в Україні.

МОДУЛЬ 2

Система захисту прав людини

Лекція 4. Система захисту прав, свобод людини: парламентські механізми захисту прав людини

Комісії з прав людини, омбудсмени, спеціалізовані установи. Зміст

діяльності комісій з прав людини. Парламентські комітети і комісії Верховної Ради з прав людини.

Компетенції, функції, форми та методи діяльності омбудсмена. Досвід правозахисної діяльності в різних країнах світу (Швеція, Великобританія, Франція). Українська модель Уповноваженого з прав людини.

Лекція 5. Система захисту прав, свобод людини: Habeas corpus, судовий захист, конституційний контроль

Процедура Habeas corpus. Її ефективність, сфера використання, стаття 29 конституції України.

Процедура захисту конституційних прав людини в цивільному судочинстві. Захист прав людини в кримінальному судочинстві. Захист прав людини та громадянина при здійсненні конституційного правосуддя.

Конституційний контроль – принципи та форми захисту прав людини. Розвиток системи конституційного контролю в Україні. Юридична сила рішень Конституційного суду.

Лекція 6. Система захисту прав, свобод людини: адміністративна юстиція, конституційне право на петицію

Адміністративно-правовий статус громадянина. Правові, організаційні, матеріальні умови адміністративного захисту прав людини. Функції органів виконавчої влади в сфері захисту прав та свобод громадянина. Адміністративна юстиція – поняття, можливості для захисту прав людини. Моделі адміністративної юстиції (англо-американська, континентальна моделі). Адміністративна юстиція в контексті адміністративної реформи в Україні.

Право на петицію. Ефективність права на петицію.

МОДУЛЬ 3

Механізми захисту прав людини

Лекція 7. Міжнародні стандарти та міжнародні механізми в галузі прав людини

Роль міжнародних організацій з співробітництва в галузі прав людини. ООН та права людини. Генеральна Асамблея, Економічні та Соціальна Рада ООН (ЕКОСОС). Комісія з прав людини, форми діяльності. Органи, що створені відповідно до міжнародних конвенцій з прав людини. Секретаріат ООН, спеціалізовані організації. Рада Безпеки ООН та забезпечення прав людини.

Міжнародний білль з прав людини. Загальна декларація прав людини – основоположний документ з прав людини (1948). Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966). Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966). Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966). Другий протокол до пакту про громадянські та політичні права (1966).

Лекція 8. Регіональні системи захисту прав та свобод людини. **Європейська система захисту прав людини**

Міжамериканська система захисту прав людини (1948). Американська конвенція з прав людини, що прийнята Радою Організації Американських Держав (ОАД, 1969). Утворення спеціальних правозахисних інститутів – Комісії та Суду. Особливості американської системи захисту прав людини.

Міжафриканська система захисту прав людини. Африканська Хартія захисту прав людини та народів (1981). Діяльність Організації Африканської Єдності (ОАЄ) з захисту прав та свобод людини.

Категорія прав людини в мусульманському світі. Загальна ісламська декларація прав людини (1980). Каїрська декларація прав людини в ісламі (1990).

Азіатсько-Тихоокеанська система захисту прав людини.

Європейська система захисту прав людини та основних свобод. Виникнення та структура Ради Європи (1949); Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950); Комітет Міністрів; Парламентська асамблея; Секретаріат; Постійна конференція місцевих та регіональних властей Європи; Комісія та Суд з прав людини. Основні напрямки захисту прав людини в Європі.

Хельсінкський процес: нові підходи до прав людини.

Лекція 9. Соціальні спільноти та права людини

Співвідношення понять "права людини", "права держави" та "права соціальних спільнот". Суверенні національні держави як суб'єкти міжнародного права. Вестфальський мир (1648, Німеччина) – початок зміцнення суверенних національних держав. Утвердження "права народів на самовизначення" після другої світової війни. Пріоритет прав особи: ідеали та реальність. Право народів на самовизначення та принцип територіальної цілісності держав.

Визначення меншості. Меншість, як національна, етнічна, релігійна або мовна група, що відрізняється від інших груп на території суверенної держави. Критерії визначення "меншості". Меншості та корінні народи.

Спеціальні міжнародні угоди та декларації стосовно прав меншості та осіб, що належать до меншостей. Конвенція про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього (1948). Конвенція щодо дискримінації в галузі праці і занять (1960). Конвенція про політику в галузі зайнятості (1966). Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960). Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965). Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979). Конвенція про права дитини (1989).

6. ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Вища школа вчить студентів основам окремих галузей науки, а також самостійному набуванню знань. Однією з форм самостійної роботи студентів є семінар (від лат. *Seminarium* – розсадник знань).

Семінарське заняття – це колективна форма навчання студентів академічної групи під керівництвом викладача. Рівень семінарського заняття, його якість залежать від якості самостійної підготовки кожного студента групи. Готуючись до семінару, студент вчиться обґрунтовувати і формулювати свої думки, працюючи на семінарському занятті – набуває навички публічних виступів, ведення дискусії, виявляє свої знання, наукову позицію та вчиться їх відстоювати, зміцнює впевненість в знаннях, переконаннях і свідомості.

Підготовку до семінару слід розпочинати з усвідомленням завдання по кожному з них, з'ясування логічної послідовності питань, що визначені по темі. При цьому необхідно переглянути конспекти лекції тих учбових курсів, які мають відношення до теми, винесеної на семінар (наприклад, – "Теорія держави і права", "Історія держави і права зарубіжних країн", "Конституційне право України"), тому що саме в лекціях викладаються найновіші досягнення відповідної галузі юридичної науки й законодавства, подається критичний огляд вітчизняної і зарубіжної літератури.

Після цього можна приступати до вивчення рекомендованої літератури і законодавства.

Під час підготовки до семінарського заняття, вивчаючи різні джерела, слід робити необхідні виписки й нотатки в окремий зошит (бажано запобігати суцільного конспектування і звикати до тезових нотаток). При цьому потрібно виходити з того, що список рекомендованих наукових джерел є примірним, тобто необмеженим, і студенти повинні проявляти

під час підготовки до заняття більше самостійності. Обробляючи знайдений матеріал, дуже важливо визначити власну точку зору по проблемі, продумати план свого виступу на семінарі, скласти відповідні тези з окремих питань, підготувати необхідні схеми, таблиці тощо.

Виступати на семінарському занятті треба чітко, коротко викладаючи зміст питання в головних напрямках. При цьому допускається користування своїми записами для звірення окремих наукових положень, точного цитування першоджерел, але ні в якому випадку це не означає повного зчитування тексту свого конспекту підготовки.

Учасники семінару зобов'язані уважно слухати виступи, при потребі ставити запитання, відзначати помилки, спірні твердження, вносити необхідні поправки, уточнення, розвивати далі суть проблеми.

Семінар завершується висновком викладача, в якому підводяться підсумки роботи групи, робляться зауваження щодо змісту проблеми, яка виносилась на семінарське заняття, оцінюються виступи учасників семінару, по ходу роботи викладач також може робити свої зауваження, ставити різні запитання, спрямовуючи, таким чином аналітичну діяльність студентів.

Активна участь студента в семінарських заняттях, отримання найвищих оцінок за систематичні виступи дають підстави викладачу, що приймає іспит, звільняти окремих студентів від формального іспиту.

Пропущені з будь-яких причин семінарські заняття повинні бути відпрацьовані студентами індивідуально у години, призначені викладачем.

Модуль 1

Права людини в історії політико-правової думки

№ 1

Семінар-практикум

Робота з текстами документів:

1215 р. Велика Хартія Вільностей;

1679 р. Habeas Corpus Amendment Act;

1689 р. Білль про права;

1701 р. Act of Settlement;

1776 р. Декларація Незалежності (13 Штатів Америки);

1789 р. Конституція США

1789 – 1791 Білль про права США;

1789 р. Декларація прав людини та громадянина (Франція)

Виписати: а) норми, що закріплювали окремі права людини, принцип презумпції невинуватості та т.д. б) положення, що розкривали зміст ідеї прав людини.

Література

1. Международные акты о правах человека: Сборник документов. – М., 1998. – С. 3–23.

№ 2

А. Визначити: *суб'єктивне право, структура суб'єктивного права, об'єктивне право, структура об'єктивного права, природне право, позитивне право.*

Б. Усне опитування

Права людини в історії політико-правової думки:

1. Давня Греція (Гомер, Гесіод, сім мудреців, Піфагор, Геракліт, Демокрит, софісти, Сократ, Платон, Аристотель, Епікур).

2. Давній Рим (римські стоїки – Сенека, Епіктет, Марк Аврелій; Цицерон, римські юристи – Ульпіан, Гай, Павел, Цельс, Юліан, Модестін, Папініан).

3. Середньовіччя (Новий Заповіт, Фома Аквінський, англійські акти).

4. Новий час (Гроцій, Спіноза, Локк, Гоббс, Монтеск'є, Джефферсон, Кант, Гегель)

5. Дореволюційна Росія до 1917 року (Новгородцев, Бердяєв)

6. Україна (1–4 Універсали Центральної Ради, Конституція УНР 29.04.1918; П.Скоропадський "Закони про тимчасовий державний устрій України" 29.04.1918).

Література

1. Права людини: Підручник. – К., 1997. – С. 16–27.

2. Права человека / Под ред. проф. Лукашева Е.А. – М.: НОРМА–ИНФРА, 1999. – С. 35–90.

3. Історія Української конституції. – К.: Право, 1997. – Розділ III.

4. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 9–75.

Контрольні питання

1. Відколи почали формуватися уявлення про права людини?

2. Які основні етапи можна виділити у процесі становлення і розвитку концепції прав людини?

3. Коли і де були вперше конституційно закріплені громадянські та політичні права?

4. Які громадянські та політичні права закріплювалися в Універсалах Центральної Ради?

5. Які Ви можете назвати конституційні акти, що були прийняті в Україні протягом XX ст.

Права людини: поняття, сутність, генеза

№ 3

А. Визначити: *генеза, цивілізація, публічне право, приватне право, конституційне право, лібералізм, марксизм, патерналізм, авторитаризм, октроїруванні права, іслам.*

Б. Усне опитування

1. Предмет конституційних свобод, прав та обов'язків. Місце дисципліни в системі юридичної науки. Взаємодія з іншими галузями права, природничими та суспільними науками.

2. Поняття, сутність, генеза прав людини. Права людини та цивілізація.

3. Основні доктрини прав людини:

- природна та позитивістська доктрини прав людини;
- ліберальна доктрина: від людини до держави;
- марксистська доктрина: від держави до людини;
- мусульманська доктрина.

В. Практикум: визначити теоретичні підходи до закріплення прав людини і громадянина за Конституцією України 1996 року.

Література

1. Права людини. – К.: Право, 1997. – Розділ І.

2. Конституційне право України / За ред. проф. *Погорілка В.Ф.* – К., 1999. – Розділ ІІІ.

3. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть / Под ред. проф. *Страшуна Б.А.* – Т. 1. – 2. – М., 1996. – С. 104–125.

4. *Максименко В.А.* Категория прав человека в мусульманском праве // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2004. – № 4. – С. 85–94.

5. *Колодій А.М., Олійник А.Ю.* Права людини і громадянина в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 9–75.

6. *Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю.* Права человека: Учебник. – М.: Эксмо, 2006. – С. 9–76.

7. Глушкова С. И. Права человека в России: Учебное пособие. – М.: Юрист, 2005. – С. 17–200.

8. Права человека / Под ред. проф. Лукашева Е.А. – М.: НОРМА–ИНФРА, 1999. – Глава I, II.

Контрольні питання

1. Коли сформувалася ліберальна доктрина?
2. Визначить основні риси ліберальної доктрини.
3. Як Ви визначите радянський підхід до прав людини.
4. Визначить основні ознаки мусульманської доктрини.
5. Чи можливо сформувати синтетичну (універсальну) концепцію?
6. Що таке права людини, які суттєві властивості цього явища?
7. Чи може існувати однакове для всіх людей і народів – хоча б де і коли вони не проживали – розуміння прав людини?
8. Чи пов'язані і як співвідносяться між собою такі явища як права, свободи, мораль, справедливість.

Основні (конституційні) свободи, права і обов'язки людини і громадянина

№ 4

А. Визначити: *публічне право, приватне право, джерело (форма) права, універсальний.*

Б. Усне опитування

1. Основні права людини, громадянина, їх юридична природа.
2. Форми закріплення публічних прав і свобод: країни Common Law, континентальні країни.
3. Джерела публічних прав і свобод: національні та міжнародні.
4. Класифікації прав людини і громадянина:
 - "покоління" прав людини;
 - по значенню;
 - за сферами діяльності;
 - за характером здійснення;
 - за складом здійснення;
 - універсальні та регіональні (релятивістський підхід).

В. Практикум: класифікувати права людини та громадянина за сферами діяльності за Конституцією України 1996 року.

Література

1. Конституція України 1996 року.

2. Конституційне право України / За ред. проф. *Погорілка В.Ф.* – К., 1999. – Розділ III.

3. *Скакун О.Ф.* Теория государства и права. – Харьков, 2000. – С. 181–214.

4. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть / Под ред. проф. *Страшуна Б.А.* – Т. 1. – 2. – М., 1996. – Глава 3.

5. *Колодій А.М., Олійник А.Ю.* Права людини і громадянина в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – Розділ V.

6. *Глушкова С. И.* Права человека в России. – М., 2005. – Глава 10, 11.

7. *Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю.* Права человека: Учебник. – М., 2006. – Глава 5.

8. Права человека / Под ред. проф. *Лукашева Е.А.* – М.: НОРМА–ИНФРА, 1999. – Глава V.

9. *Головистикова А.Н.* Философское содержание категории "жизнь" и ее реализация в праве // Государство и право. – 2005. – № 6. – С. 30–39.

Контрольні питання

1. Чому право на життя – одне з найважливіших прав?
2. Чому свобода є однією з найвищих цінностей людини?
3. У яких випадках держава встановлює певні обмеження права на вільне пересування?
4. Що таке особисте життя? Чим воно відрізняється від громадського життя?
5. У чому полягає свобода думки, совісті, релігії?

Людина і держава. Права людини, правова держава, соціальна держава

№ 5

А. Визначити: економічна система, реформування, соціальна система, держава, правова держава, соціальна держава.

Б. Усне опитування

1. Права людини та правова держава: а) основні ознаки правової держави; б) права людини і формування правової держави в Україні.

2. Права людини і соціальна держава: а) причини та умови формування соціальної держави; б) шляхи формування соціальної держави в умовах реформування економічних відносин в Україні.

3. Умови реалізації прав людини: соціально-економічні, соціально-психологічні, правові, моральні.

4. Місце гарантій в системі реалізації прав і свобод громадянина: поняття, зміст реалізації; поняття, види гарантій; юридичні гарантії.

В. Практикум: порівняти соціальні права за Конституцією України, Загальною Декларацією з прав людини (1948), Пактом про соціальні, економічні та культурні права (1966), Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950).

Література

1. Права человека. – М., 1999. – С. 173–214.
2. Конституційне право України / За ред. Погорілка В.Ф. – К., 1999. – С. 181–198.
3. Скакун О.Ф. Теория государства и права. – Харьков, 2000. – С. 147–159.
4. Нерсисянц В.С. Философия права. – М., 1997. – С. 92–112.
5. Глушкова С.И. Права человека в России: Учебное пособие. – М., 2005. – Глава 5–7.
6. Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю. Права человека: Учебник. – М., 2006. – Глава 10.
7. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – Розділ II, III.
8. Уваров А.А. Конституционные гарантии прав и свобод человека и гражданина // Государство и право. – 2005. – № 7. – С. 82–84.
9. Авдеенкова М.П. Конституционно-правовые санкции и конституционно-правовая ответственность // 2005. – № 7. – С. 85–89.
10. Головистикова А.Н. Философское содержание категории "жизнь" и ее реализация в праве // Государство и право. – 2005. – № 6. – С.30–39.
11. Крылова Н.Е. Некоторые этические-правовые вопросы проведения биомедицинских исследований на человеке // Государство и право. – 2007. – № 4. – С. 32–39.
12. Авдеенкова М.П. Конституционно-правовые санкции и конституционно-правовая ответственность // 2005. – № 7. – С. 85–89.

Контрольні питання

1. Що таке громадянське суспільство? Коли і за яких історичних умов воно формується?
2. Що таке правова держава? Які її суттєві ознаки?
3. Як мають співвідноситися громадянське суспільство і правова держава?

4. Що перешкоджає формуванню правової держави в Україні?
5. Які існують теорії соціальної держави?
6. Чи є Україна соціальною державою?
7. Які умови реалізації Ви знаєте?
8. Дайте визначення реалізації.
9. З яких елементів складається юридичний механізм реалізації?
10. Як співвідноситься механізм правового регулювання, механізм реалізації прав і обов'язків та механізм забезпечення реалізації?

Конституційно-правовий статус людини і громадянина

№ 6

А. Визначити: *особа, особистість, індивід, громадянин, людина; суб'єктивні права, об'єктивне право; подвійне (множинне) громадянство.*

Б. Усне опитування

1. Поняття, структура правового статусу.
2. Права людини. Права громадянина.
3. Структура суб'єктивного права.
4. Структура юридичних обов'язків.
5. Обмеження прав і свобод людини громадянина.

В. Практикум:

– визначити теоретичні підходи до закріплення прав людини і громадянина в Конституції України 1996 року.

– Обмеження свобод і прав людини і громадянина:

- а) за Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод (04.11.1950);
- б) за Конституцією України 1996 року;
- в) за Міжнародним Біллем про права людини та громадянина (1948 – 1966).

Література

1. Конституція України 1996 року.
2. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950).
3. Конституційне право України/За ред. проф. Погорілка В.Ф. – К., 1999. – Розділ III.
4. Закон України про громадянство.

5. Міжнародний Білль про права людини // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К., 1992. – С. 18–62.

6. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть / Под ред. проф. *Страшуна Б.А.* – Т. 1. – 2. – М., 1996. – С. 104–125.

7. *Глушкова С.И.* Права человека в России: Учебное пособие. – М., 2005. – Глава 12, 13.

8. *Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю.* Права человека: Учебник. – М., 2006. – Глава 5.

9. *Колодій А.М., Олійник А.Ю.* Права людини і громадянина в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – Розділ IV.

10. *Крусс В.И.* Дискриминация и дифференцированный подход к обладателям конституционных прав и свобод // Государство и право. – 2005. – № 12. – С. 30–42.

11. *Кудрявцев М.А.* Равноправие в России: опыт конституционного закрепления. – 2005. – № 12. – С. 43–50.

Контрольні питання

1. Які розрізняють види правового статусу?
2. Визначить елементи правового статусу.
3. Якій особі не надається статус біженця?
4. Визначить принципи законодавства про громадянство.
5. Які права має особа, що отримала статус біженця?

Громадянство

№ 7

А. Визначити: *специфіка, іноземець, апатрид, біпатрид, депортація, дискримінація, дисиденти, іммігрант, космополітизм, натуралізація, резервації, репатріація.*

Б. Усне опитування

1. Громадянство, його специфіка.
2. Набуття, втрата громадянства.
3. Громадянство України.
4. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства.

В. Практикум: скласти конспект закону "Про громадянство України" зі змінами від 2005 року.

Література

1. Конституція України 1996 року.

2. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950).

3. Конституційне право України/ За ред. проф. *Погорілка В.Ф.* – К., 1999. – Розділ III.

4. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть / Под ред. проф. *Страшуна Б.А.* – Т. 1. – 2. М., 1996. – С. 125–132.

5. Закон України "Про громадянство".

6. Конвенция о гражданстве замужней женщины (1957).

7. Конвенция о сокращении без гражданства (1961).

8. Конвенция о статусе апатридов (1954).

9. Протокол, касающийся статуса беженцев (1966).

10. Устав Управление Верховного комиссара ООН по делам беженцев (1950).

11. Декларация о территориальном убежище (1967).

12. Декларация о правах человека в отношении лиц, не являющихся гражданами страны, в которой они проживают (1985).

Контрольні питання

1. Чи є громадянство невід'ємним правом людини?
2. Які міжнародні акти містять норми з питань громадянства?
3. Яка особа не може отримати громадянство України ?
4. Визначить підстави припинення громадянства України.
5. При яких умовах іноземець може отримати дозвіл на імміграцію на постійне місце проживання в Україну?

Питання модульного контролю

1. Відколи почали формуватися уявлення про права людини?
2. Які основні етапи можна виділити у процесі становлення і розвитку концепції прав людини?
3. Коли і де були вперше конституційно закріплені громадянські та політичні права?
4. Які громадянські та політичні права закріплювалися в Універсалах Центральної Ради?
5. Які Ви можете назвати конституційні акти, що були прийняті в Україні протягом XX ст.
6. Відколи почали формуватися уявлення про права людини?
7. Які основні етапи можна виділити у процесі становлення і розвитку концепції прав людини?

8. Коли і де були вперше конституційно закріплені громадянські та політичні права?

9. Які громадянські та політичні права закріплювалися в Універсалах Центральної Ради?

10. Які Ви можете назвати конституційні акти, що були прийняті в Україні протягом ХХ ст.

11. Коли сформувалася ліберальна доктрина?

12. Визначить основні риси ліберальної доктрини.

13. Як Ви визначите радянський підхід до прав людини.

14. Визначить основні ознаки мусульманської доктрини.

15. Чи можливо сформулювати синтетичну (універсальну) концепцію?

16. Що таке права людини, які суттєві властивості цього явища?

17. Чи може існувати однакове для всіх людей і народів – хоча б де і коли вони не проживали – розуміння прав людини?

18. Чи пов'язані і як співвідносяться між собою такі явища як права, свободи, мораль, справедливість.

19. Чи є громадянство невід'ємним правом людини?

20. Які міжнародні акти містять норми з питань громадянства?

21. Яка особа не може отримати громадянство України ?

22. Визначить підстави припинення громадянства України.

23. При яких умовах іноземець може отримати дозвіл на імміграцію на постійне місце проживання в Україну?

24. Що таке громадянське суспільство? Коли і за яких історичних умов воно формується?

25. Що таке правова держава? Які її суттєві ознаки?

26. Як мають співвідноситися громадянське суспільство і правова держава?

27. Що перешкоджає формуванню правової держави в Україні?

28. Які існують теорії соціальної держави?

29. Чи є Україна соціальною державою?

30. Які умови реалізації Ви знаєте?

31. Дайте визначення реалізації.

32. З яких елементів складається юридичний механізм реалізації?

33. Як співвідноситься механізм правового регулювання, механізм реалізації прав і обов'язків та механізм забезпечення реалізації?

Модуль 2
Система захисту прав людини
Омбудсман. Парламентські механізми

№ 8

А. Визначити: омбудсмен, суб'єкт права, парламентський комітет, парламентська комісія.

Б. Усне опитування

1. Омбудсмен. Загальне визначення інституту омбудсмена.

2. Національні моделі інституту омбудсмена:

- шведська;
- англійська;
- французька;
- українська.

3. Парламентські комітети та комісії з захисту прав людини.

В. Практикум: відповідно до Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" від 23.12.1997 року скласти опис української моделі омбудсмена.

Література

1. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть / Под ред. проф. *Страшуна Б.А.* – Т. 1. – 2. – М., 1996.

2. Закон України про уповноваженого Верховної Ради з прав людини від 23 грудня 1997 року // Відомості Верховної Ради. – 1998.

3. Права человека. – М., 1999. – Глава XIII.

4. *Глушкова С.И.* Права человека в России: Учебное пособие. – М., 2005. – Глава 9.

5. *Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю.* Права человека: Учебник. – М., 2006. – Глава 10, 11.

6. *Колодій А.М., Олійник А.Ю.* Права людини і громадянина в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – Глава УІ.

Контрольні питання

1. Де вперше виник інститут омбудсмена?
2. В чому полягає ефективність цього інституту?
3. Визначте основні риси української моделі омбудсмена.

Habeas Corpus. Конституційний контроль

№ 9

А. Визначити: акт, білль, Білль про права 1689 р. (Англія), Білль про права 1789/1791 р. (США), суд, конституційний суд.

Б. Усне опитування

1. Поняття процедури Habeas Corpus. Її процесуальні можливості.
2. Поняття конституційного правосуддя:
 - абстрактний контроль;
 - конкретний (інцидентний) контроль;
 - індивідуальна (колективна) скарга.
3. Українська модель конституційного правосуддя.

В. Практикум: відповідно до Закону України "Про Конституційний Суд України" від 16.10.96 року скласти характеристику української моделі конституційного правосуддя.

Література

1. Конституція України 1996 року.
2. Конституційне право України / За ред. проф. *Погорілка В.Ф.* – К., 1999. – Розділ III.
3. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть / Под ред. проф. *Страшуна Б.А.* – Т. 1. – 2. – М., 1996.
4. Закон України про Конституційний суд України.
5. *Глушкова С.И.* Права человека в России: Учебное пособие. – М., 2005. – Глава 8.
6. *Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю.* Права человека: Учебник. – М., 2006. – Глава 11.
7. *Колодій А.М., Олійник А.Ю.* Права людини і громадянина в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – Розділ VI.
8. Права человека. – М., 1999. – Глава XIII.

Контрольні питання

1. У чому полягає ефективність процедури habeas corpus?
2. Що таке конституційне правосуддя?
3. Які види конституційного правосуддя Ви знаєте?
4. Охарактеризуйте основні риси конституційної юрисдикції України.

Право на петицію. Адміністративна юстиція

№ 10

А. Визначити: *петиція, опозиція, пацифізм, юстиція, звернення, ухвала, рішення.*

Б. Усне опитування

1. Поняття права на петицію. Типи петицій. Значення цього права, ефективність.

2. Поняття та моделі адміністративної юстиції (континентальна, англо-американська).

В. Практикум: а) скласти конспект Закону України "Про звернення громадян" від 02.10.1996 року; б) навести зразки двох ухвал та двох рішень Конституційного Суду України.

Література

1. Конституція України 1996 року.
2. Конституційне право України / За ред. проф. *Погорілка В.Ф.* – К., 1999. – Розділ III.
3. Закон України про "Про звернення громадян" від 02.10.1996 року.
4. Наказ Генерального прокурора України № 5 "Про організацію роботи із зверненнями громадян в органах прокуратури" від 18.03.1997 року.
5. Указ Президента України "Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян на звернення" від 19.03. 1997 року.
6. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Козлова С.Г. від 21.10.1997 року.
7. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Гузенка І.П. від 30.06.2004 року.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Р.М., Ярошенко П.П. та інших громадян від 25.12.1997 року.
9. Права человека. – М., 1999. – Глава XIII.

Контрольні питання

1. Дайте визначення права на петицію. Які типи петицій можливо виділити?
2. Дайте визначення адміністративній юстиції.
3. Які моделі адміністративної юстиції Ви знаєте?
4. У чому полягає мета адміністративної юстиції?

Питання модульного контролю

1. Дайте визначення права на петицію. Які типи петицій можливо виділити?
2. Дайте визначення адміністративній юстиції.
3. Які моделі адміністративної юстиції Ви знаєте?
4. У чому полягає мета адміністративної юстиції?
5. У чому полягає ефективність процедури habeas corpus?

6. Що таке конституційне правосуддя ?
7. Які види конституційного правосуддя Ви знаєте ?
8. Охарактеризуйте основні риси конституційної юрисдикції України.
9. Де вперше виник інститут омбудсмена?
10. В чому полягає ефективність цього інституту?
11. Визначте основні риси української моделі омбудсмена.

Модуль 3

Міжнародні стандарти та міжнародні механізми в галузі прав людини

Міжнародні стандарти в галузі прав людини

№ 11

А. Визначити: *аутентичний текст, договір, міжнародне право, міжнародна організація.*

Б. Усне опитування

1. Історія походження міжнародних стандартів в галузі прав людини.
2. Міжнародний Білль про права людини:
 - Статут ООН, його зв'язок з Загальною декларацією прав людини;
 - Загальна декларація прав людини (1948);
 - Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966);
 - Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Факультативні протоколи до нього (№ 1, 2).
3. Міжнародне законодавство з прав людини.
4. Принцип рівності та заборона дискримінації – основа захисту прав людини.

В. Практикум: провести порівняння прав і свобод людини і громадянина за Конституцією України 1996 року та Міжнародним Біллем про право людини.

Література

1. Конституція України 1996 року.
2. Конституційне право України / За ред. проф. *Погорілка В.Ф.* – К., 1999. – Розділ III.
3. Закон України про громадянство.

4. Міжнародний Білль про права людини // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К., 1992. – С. 18–62.

Контрольні питання

1. Які міжнародні акти об'єднуються назвою "Міжнародний білль прав людини"?
2. Чому 10 грудня відзначається в усьому світі як День прав людини?
3. Як ставиться до Загальної декларації прав людини незалежна Україна?
4. На які види можна поділити міжнародні документи з прав людини?
5. Як Ви розумієте принцип рівності і недискримінації?

Міжнародні механізми в галузі прав людини

№ 12

А. Визначити: *Ліга націй (1919–1939), асамблея, Генеральна Асамблея ООН (ГА ООН), Комітет з прав людини, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, становлення ООН, МОП, ЮНЕСКО.*

Б. Усне опитування

1. Механізми міжнародного захисту прав людини (основні поняття). Головні органи ООН з цих питань.
2. Органи, які створюються за міжнародними угодами.
3. Постійні виконавчі органи ООН.
4. Міжнародні організації системи ООН.

В. Практикум: зміст процедури 1503.

Література

1. Права людини. – К., 1997. – Розділ УІІІ.
2. Міжнародний Білль про права людини // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К., 1992. – С. 18–62.
3. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть / Под ред. проф. *Страшуна Б.А.* – Т. 1. – М., 1996.
4. *Рачков И.В.* Справедливость как общая цель международного права (На примере решений по заявлениям князя Лихтенштейна и княжества Лихтенштейн против ФРГ) // Государство и право. – 2006. – № 2. – С. 20–28.

Контрольні питання

1. Як Ви розумієте поняття " механізми міжнародного захисту прав людини"? Що є правовою основою цього захисту?
2. З яких елементів складається міжнародна універсальна система захисту прав людини?
3. Чим займається Комісія з прав людини ООН?
4. Чому було створено посаду Верховного Комісара ООН з прав людини ? Які функції виконує ця посадова особа?
5. В яких випадках та на яких підставах, а також хто може використати " процедуру 1503" для захисту прав людини?

Регіональні механізми захисту прав людини

№ 13

А. Визначити: *Європейський Союз, Європарламент, конвенція, Рада Європи.*

Б. Усне опитування

1. Європейський механізм :
 - Європейський Суд ;
 - Суд Європейського Союзу;
 - Рада Європи (заснована 1949 р.);
 - ОБСЄ ;
2. Міжамериканська система захисту прав людини ;
3. Африканська система захисту прав людини.

В. Практикум: визначити структуру та зміст Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свободи, Європейської Соціальної Хартії.

Література

1. Конституція України 1996 року.
2. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод (1950).
3. Конституційне право України / За ред. проф. *Погорілка В.Ф.* – К., 1999. – Розділ III.
4. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Общая часть / Под ред. проф. *Страшуна Б.А.* – Т. 1–2. – М., 1996. – С. 125–132.
5. Європейська Соціальна Хартія (1961).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування в Україні: Офіційне видання. – К., 2006.

Контрольні питання

1. Які системи захисту прав людини на європейському континенті Ви можете назвати?
2. В чому особливість системи Європейського Союзу?
3. Який документ є нормативною основою системи Ради Європи?
4. У чому полягає специфіка ОБСЄ в галузі захисту прав людини?
5. Як Ви розумієте термін "людський вимір".
6. Які органи і з якими повноваженнями складають міжамериканську систему захисту прав людини?

Європейське право в галузі прав людини

№ 14

А. Визначити: *право, політика, контекст, прецедент, Нюрнберзький трибунал та його рішення.*

Б. Усне опитування

1. Конвенція в правовому контексті.
2. Конвенція в політичному контексті.

В. Практикум: знати прецеденти *Lingens v. Austria* та *Barford v. Denmark*.

Література

1. *Денис М., Кэй Р., Бредлі Э.* Европейское право в области прав человека. – М., 1997. – Глава 1.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування в Україні: Офіційне видання. – К., 2006.
3. *Алисиевич Е.С.* Автономное значение правовых понятий в практике толкования Европейским Судом положений Конвенции о защите прав человека // Государство и право. – 2005. – № 8. – С. 77–81.
4. *Марченко М.Н.* Юридическая природа и характер решений Европейского Суда по правам человека // Государство и право. – 2006. – № 2. – С. 11–19.

Контрольні питання

1. В чому полягає ефективність Європейської системи захисту прав людини?
2. Чи можливо вважати теорії природного права, а також документи, що виникли на даному підґрунті, теоретичною та інтелектуальною основою юридичного захисту прав людини?
3. Що вплинуло на встановлення принципу за яким права людини можливо захищати на міжнародно-правовому рівні?

4. Які факультативні умови були, врешті решт, підтримані європейськими державами та стали основою створення Європейського з прав людини в Страсбурзі?

№ 15

А. Визначити: *суверенітет держави; дискреційні повноваження (рос.мов.); прецедентне право.*

Б. Усне опитування

1. Європейська Комісія з прав людини. Порядок роботи Комісії з прав людини.

2. Функції Комісії: а) Комісія як фільтр; б) Комісія як посередник; в) встановлення Комісією фактів.

В. Практикум: скласти схему органів Європейської системи захисту прав людини до реформування цієї системи в 1998 році.

Література

1. Денис М., Кэй Р., Бредли Э. Европейское право в области прав человека. – М., 1997. – С. 35–72.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування в Україні: Офіційне видання. – К., 2006.

Контрольні питання

1. В якому документі визначений порядок роботи Комісії?
2. Яким чином формується Комісія?
3. Які функції виконує Комісія?
4. В чому полягає зміст функції Комісії як фільтру (див. X. v. Iceland)?
5. В чому полягає зміст функції Комісії як посередниці (див. a. Giama v. Belgium)?
6. Встановлення Комісією фактів (Greek Case, справа Вардікоса).

№ 16.

А. Визначити: *процедура, процес, судочинство.*

Б. Усне опитування

1. Європейський суд з прав людини. Порядок роботи суду до реформи 1998 року.

2. Характер діяльності Суду.

3. Реформа Комісії и Суду. Порядок роботи суду після реформи 1998 року.

В. Практикум: скласти схему органів Європейської системи захисту прав людини після реформування цієї системи в 1998 році.

Література

1. Денис М., Кэй Р., Бредли Э. Европейское право в области прав человека. – М., 1997. – С. 73–119.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування в Україні: Офіційне видання. – К., 2006.

Контрольні питання

1. Як справа *Sundy Tames* характеризує діяльність Суду?
2. Чому виникла необхідність реформувати Європейську систему захисту прав людини?

№ 17

А. Визначити: *правова система, система права, система законодавства, інкорпорація, право Європейського Союзу.*

Б. Усне опитування

1. Різноманіття правових систем в Європі.
2. Обов'язки держав забезпечувати дію Конвенції в межах національного права.
3. Інкорпорація Конвенції до національного законодавства: практика держав.
4. Взаємозв'язок між Конвенцією та правом Співтовариства.

В. Практикум: викласти зміст справи *Klass v. Federal Republik of Germany*.

Література

1. Денис М., Кэй Р., Бредли Э. Европейское право в области прав человека. – М., 1997. – Глава 10.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування в Україні: Офіційне видання. – К., 2006.
3. Глушкова С. И. Права человека в России. – М., 2005. – Глава 13.
4. Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю. Права человека: Учебник. – М., 2006. – Глава 3.
5. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – Глава VI.
6. Права человека. – М., 1999. – Глава XVI.

Контрольні питання

1. Які органи складають систему Ради Європи?
2. Як функціонує Європейська Комісія з прав людини?
3. Якими повноваженнями наділено Європейський Суд з прав людини?

Держава та соціальні спільноти

№ 18

А. Визначити: *антисемітизм, апартеїд, асиміляція, репатріація, сегрегація, трайбалізм, шовінізм, екстремізм.*

Б. Усне опитування

1. Права народів, меншостей та людини.
2. Право народу на самовизначення. Питання про самовизначення народу в міжнародному праві.
3. Права меншості. Корінні народи та їх права.
4. Права національних меншостей в державах СНД.
5. Права жінок.
6. Права дітей.

Література

1. Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств и Пояснительный доклад к ней (1995).
2. Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств (1992).
3. Рекомендация 1255 (1995) о защите прав национальных меньшинств.
4. Декларация о ликвидации дискриминации в отношении женщин (1967).
5. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (1979).
6. Конвенция о политических правах женщин (1952).
7. Декларация о защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в период вооруженных конфликтов (1974).
8. Декларация прав ребенка (1959).
9. Конвенция о правах ребенка (1989).
10. Декларация о социальных и правовых принципах, касающихся защиты и благополучия детей, особенно при передаче детей на воспитание и их усыновлении на национальном и международном уровнях (1986).
11. *Габоев А.Б.* Защита прав и свобод человека – важнейший составной элемент при осуществлении государственной национальной политики // Государство и право. – 2005. – № 1. – С. 28–33.
12. *Уваров А.А.* Конституционные гарантии прав и свобод человека и гражданина // Государство и право. – 2005. – № 7. – С. 82–84.
13. *Ильин О.Ю.* Об определении интересов ребенка как семейно-

правовой категории // Государство и право. – 2005. – № 11. – С. 70–76.

14. Информационно-аналитические материалы и предложения по вопросу "О мерах по защите прав граждан Российской Федерации в государствах – участниках СНГ и странах Балтии // Государство и право. – 2005. – № 6. – С. 20–29.

15. *Кряжков В.А.* Право коренных малочисленных народов Севера на национально-территориальное образование // 2007. – № 3. – С. 26–33.

Контрольні питання

1. Які міжнародні акти об'єднуються назвою "Міжнародний білль прав людини" ?
2. Чому 10 грудня відзначається в усьому світі як День прав людини?
3. Як ставиться до Загальної декларації прав людини незалежна Україна?
4. На які види можна поділити міжнародні документи з прав людини?
5. Як Ви розумієте принцип рівності і недискримінації.

Питання модульного контролю

1. Як Ви розумієте поняття " механізми міжнародного захисту прав людини"? Що є правовою основою цього захисту?
2. З яких елементів складається міжнародна універсальна система захисту прав людини?
3. Чим займається Комісія з прав людини ООН?
4. Чому було створено посаду Верховного Комісара ООН з прав людини ? Які функції виконує ця посадова особа?
5. В яких випадках та на яких підставах, а також хто може використати " процедуру 1503" для захисту прав людини?
6. Які системи захисту прав людини на європейському континенті Ви можете назвати?
7. В чому особливість системи Європейського Союзу?
8. Який документ є нормативною основою системи Ради Європи?
9. У чому полягає специфіка ОБСЄ в галузі захисту прав людини?
10. Як Ви розумієте термін "людський вимір".
11. Які органи і з якими повноваженнями складають міжамериканську систему захисту прав людини?
12. В чому полягає ефективність Європейської системи захисту прав людини?

13. Чи можливо вважати теорії природного права, а також документи, що виникли на даному підґрунті, теоретичною та інтелектуальною основою юридичного захисту прав людини?

14. Що вплинуло на встановлення принципу за яким права людини можливо захищати на міжнародно-правовому рівні?

15. Які факультативні умови були, врешті решт, підтримані європейськими державами та стали основою створення Європейського з прав людини в Страсбурзі?

16. В якому документі визначений порядок роботи Комісії?

17. Яким чином формується Комісія? Які функції виконує Комісія?

18. В чому полягає зміст функції Комісії як фільтру (див. X. v. Iceland)?

19. В чому полягає зміст функції Комісії як посередниці (див. a. Giama v. Belgium)?

20. Встановлення Комісією фактів (Greek Case, справа Вардікоса).

21. Як справа Sundry Tames характеризує діяльність Суду?

22. Чому виникла необхідність реформувати Європейську систему захисту прав людини?

23. Які органи складають систему Ради Європи?

24. Як функціонує Європейська Комісія з прав людини?

25. Якими повноваженнями наділено Європейський Суд з прав людини?

26. Які документи ООН прийняла на захист меншостей?

27. Які документи ООН прийняла на захист жінок?

28. Які документи ООН прийняла на захист корінного населення?

29. Як ООН протидіє расовій дискримінації?

30. Які ООН протидіє рабству та звичаям подібним до рабства (боргова залежність, продаж дітей та інші)?

7. ТЕМИ РЕФЕРАТІВ ТА ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТІВ

1. Права людини в ліберальних теоріях.

2. Права людини в консервативних теоріях.

3. Права і свободи в марксистському вченні.

4. Права людини в політичній доктрині соціал-демократів.

5. Права людини як соціокультурне утворення.

6. Права та свободи як об'єкт міфотворчості.

7. Громадянські та політичні права людини: ідеал та реальність.
8. Право людини на свободу висловлювання думок.
9. Право людини на гідність та рівність.
10. Проблема евтаназії в контексті прав людини.
11. Права людини і релігія.
12. Права людини і християнство.
13. Права людини і іслам.
14. Концепція прав людини в Конституції України.
15. Юридичне оформлення прав і свобод людини в США,
16. Права людини в дореволюційної Росії.
17. Американська концепція прав людини: генезис і розвиток.
18. Права людини в міжнародній політиці.
19. Права людини в політиці ООН.
20. Міжнародні стандарти в сфері прав людини: реальність та міфи.
21. Статус людини, його права та свободи в міжнародному праві.
22. Глобалізація та права людини.
23. Проблема прав меншостей в сучасних суспільствах.
24. Права меншостей в правозахисної діяльності ООН.
25. Права людини в державах Середньої Азії (Киргизстані, Таджикистані, Узбекистані, Туркменії).
26. Права людини в Закавказьких державах (Азербайджані, Вірменії, Грузії).
27. Права національних меншостей в державної політиці РФ.
28. Міжнародних захист прав і свобод людини.
29. Регіональні системи міжнародного захисту прав людини.
30. Права людини в європейської політиці.
31. Європейська система захисту прав людини і основних свобод.
32. Права і свободи в європейському Союзі.
33. права людини в політиці ОБСЄ.
34. Міжамериканська система захисту прав людини.
35. Міжафриканська система захисту прав людини.
36. Система захисту прав людини в СНГ.
37. Національні установи та інститути захисту прав людини.
38. Інститут омбудсмена в національної системі захисту прав людини.
39. Міжнародні недержавні правозахисні організації.
40. Суспільний правозахисний рух в країнах Заходу.
41. Правозахисні рухи в країнах СНД (на прикладах окремих країн).

42. Генезис і розвиток ідеї соціальної держави.
43. Формування спеціальних інститутів соціальної держави.
44. Ліберальні соціальні держави.
45. Консервативні соціальні держави.
46. Соціал-демократичні соціальні держави.
47. Соціалістичні соціальні держави.
48. Судових захист прав людини і громадянина.
59. Роль Конституційного Суду в захисті прав людини.
60. Захист прав людини органами прокуратури.
61. права людини в програмах и діяльності політичних партій.
62. Недержавні правозахисні організації (НПО) в країнах СНД.

1. Реферат (від лат. *refero* – повідомляю) – стисле викладення у письмовій формі або у формі публічної доповіді змісту наукової праці (праць), літератури за темою. Реферат є письмовою працею яку виконує студент, що вивчає курс "Конституційних прав, свобод та обов'язків громадян".

2. Мета – поглиблене вивчення обраної проблеми, творче засвоєння класичної та сучасної літератури, а також оволодіння навичками дослідження та логічного письмового подання проблеми.

3. Тему реферату студент обирає використовуючи приблизну тематику рефератів та узгоджуючи її в викладачем.

4. Реферат рекомендоване писати за наступною структурою:
зміст (план); вступ, де визначаються мета та завдання реферату;
зміст теми;

висновок (або загальні висновки); список літератури, опрацьованої автором у процесі роботи над рефератом,

5. Зміст теми повинен мати вигляд самостійно виконаного дослідження, або узагальнення літератури, що стосується теми реферату. У рефераті є неприйнятним викладення матеріалу учбової або методичної літератури.

Теоретичні ідеї, переказані своїми словами, думки інших авторів та цитати повинні мати посилання на джерело (посилання в загально визначеному порядку).

6. Основний текст (без вступу, висновку, списку літератури) за обсягом має займати 12–15 сторінок, написаних розбірливим почерком або надрукованих на комп'ютері (за стандартом).

7. Реферат повинен мати стандартних науковий апарат, при цитуванні необхідні посилання на теоретичні та емпіричні джерела.

8. На титульному аркуші реферату потрібно вказати: найменування кафедри, прізвище та ініціали студента, тему реферату, місце та рік написання.

9. Реферат оцінюється за критеріями:

- а) глибина викладення проблеми;
- б) самостійність та творчий підхід до питань, вивчаються;
- в) ступінь відповідності змісту реферату сучасному науковому рівню розробки проблеми, використання новітньої літератури за темою;
- г) здібність автора логічно мислити та систематично викладати проблемні питання та робити правильні висновки;
- д) зв'язок із практикою поставленої проблеми, що доводить теоретичні положення, використання емпіричних матеріалів.

10. Якість реферату студента враховується при оцінюванні знань студентів на іспиті.

8. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Конституція України. Конституція Автономної Республіки Крим: Зб. норм. актів. – К.: Юрінком Інтер, 1999.

2. Закон України про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 23 грудня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20.

3. Закон України про Конституційний суд України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49.

4. Права людини : Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. *Ю.К. Качуренко*. – 2-е видання. – К.: Юрінформ, 1992. – 199 с.

5. Конституція Сполучених Штатів Америки : Посібник для всіх / Пер. з англ. *О.М. Мокровольського*. – К.: Веселка, 1993. – 192 с.

Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. *С. Головатий*. – К.: Право, 1996. – 544 с.

6. Протокол № 12 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (неофіційний переклад) // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2000. – № 4. – С. 11–13.

7. Регламент Європейського суду з прав людини (листопад 2003) // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 3. – С. 13–86.

Підручники, навчальні посібники

1. Глушкова С.И. Права человека в России. – М.: Юрист, 2005. – 494 с.
2. Головистикова А.Н. Права человека. – М.: Эксмо, 2006. – 448 с.
3. Дженис М., Кэй Р., Бредли Э. Европейское право в области прав человека (Практика и комментарии) Пер. с англ. – М.: Права человека, 1977. – 640 с.
4. Історія Української Конституції / Упор. А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К: Право, 1997. – 464 с.
5. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні. – К: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
6. Конституційне право України / За ред. д.ю.н., проф. В.Ф. Погорілко.- К: Наукова думка, 1999. – 734 с.
7. Права людини: Підручник для 10–11 класів для ЗОШ, ліцеїв, гімназій / За ред. М. Бурменського та ін. – К.: Право, 1997. – 225 с.
8. Права человека: Учеб. для вузов /Отв.ред. член-корр. РАН, д. ю. н. Е.А. Лукашева. – М.:НОРМА–НОРМА, 1999. – 573 с.

Додаткова література

1. Бортновська З. Справа з питань оподаткування: межі застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2002. – № 2. – С. 207–219.
2. Зайцев Ю. Нова редакція Регламенту Європейського суду з прав людини // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 3. – С. 8–10.
3. Зайцев Ю. Вирішено шість справ щодо України // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 2. – С. 9–11.
4. Зайцев Ю. Поняття Закон та Законність: бачення Європейського суду з прав людини // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2002. – № 2. – С. 9–14.
5. Зайцев Ю. Потреба використання практики Європейського суду з прав людини // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2002. – № 3. – С. 11–16.
6. Зайцев Ю. Питання створення інформаційних та методологічних передумов використання практики Європейського суду з прав людини в українському судочинстві // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2002. – № 4. – С. 9–12.

7. *Зайцев Ю.* Свобода, особиста недоторканість, приватне життя та національний закон // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 24. – С. 9–20.

8. *Мармазов В.Є., Пушкар П.Р.* Деякі особливості захисту права власності відповідно до статті 1 Першого протоколу до Європейської Конвенції з прав людини // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2001. – № 4. – С. 193–196.

9. *Мармазов В.* Метод ефективності як засіб розширення потенціалу Конвенції про захист прав людини та основних свобод щодо економічних та соціальних прав // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2002. – № 4. – С. 215–222.

10. Обрання суддів Європейського Суду з прав людини // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2001. – № 3. – С. 247.

11. *Паліюк В.* Забезпечення судами України права на справедливий судовий розгляд // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2002. – № 3. – С. 209–214.

12. *Паліюк В.* Місце Конвенції про захист прав людини та основних свобод у правовій системі України // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 1. – С. 211, 226.

13. Справа Кайсин та інші проти України. // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2001. – № 2. – С. 203–208.

14. Справа Данкевич проти України. // Практика Європейського суду з прав людини : Рішення. Коментарі. – 2003. – № 3. – С. 89, 124.

15. Справа Хохміч проти України. // Практика Європейського суду з прав людини : Рішення. Коментарі. – 2003. – № 3. – С. 125–170.

16. Справа Смирнова проти Росії. // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 3. – С. 183–204.

17. Справа Полторацький проти України. // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 2. – С. 13–50.

18. Справа Кузнєцов проти України. // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 2. – С. 51–87.

19. Справа Назаренко проти України. // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 2. – С. 89–123.

20. Справа Алієв проти України. // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 2. – С. 125–165.

21. Ухвала щодо прийняття заяви № 21287/02 Даніїли Семенівни Пристанської проти України. // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 3. – С. 171–176.

22. Ухвала щодо прийняття заяви № 27517/02 Людмили Іванівни Воробйової проти України. // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2003. – № 3. – С. 177–180.

23. Ухвала за заявою № 41152/98 Миколи Скубенка проти України. // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2001. – № 2. – С. 209–211.

24. Ухвала за заявою № 53874/00 Геннадія Володимировича Сергєєва проти України // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2001. – № 2. – С. 212–214.

25. Ухвала щодо прийнятності заяви № 59032/00, поданої Володимиром Феодосійовичем Макаровим проти України // Практика Європейського суду з прав людини : Рішення. Коментарі. – 2002. – № 3. – С. 105–110.

26. *Хайек Ф.А.* Дорога к рабству // Новый мир. – 1991. – № 7. – С. 177–183.

27. *Шевчук С.* Європейська правова традиція в Україні і скасування смертної кари. // Практика Європейського Суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2002. – № 1. – С. 213–227.

ЗМІСТ

1. Загальні відомості	3
2. Розподіл навчального часу	5
3. Мета та завдання дисципліни	5
4. Тематичний план	6
5. Зміст тем лекцій	6
6. Тематика та зміст семінарських занять	10
7. Теми рефератів та загальні вимоги до написання рефератів	32
8. Список рекомендованої літератури	35

Навчальне видання

ФЕДОРЕНКО Тетяна Миколаївна

**КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА, СВОБОДИ
ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН**

Методичні рекомендації

(українською мовою)

Комп'ютерна верстка *О.М. Черевата*

Коректор *М.О. Паненко*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2506 від 25.05.2006 р.

Підписано до друку 04.10.07. Папір офсетний. Формат 60×84/16.

Друк офсетний. Гарнітура "Таймс". Ум. друк. арк. 2,3. Обл.-вид. арк. 2,5.

Тираж 100 прим. Вид. № 37. Зам. № 308. Ціна договірна.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування,
54002, м. Миколаїв, вул. Скороходова, 5